

اصول و شیوه های جهاد تبیین از منظر نهج البلاغه

کبری اکبری

دانشجوی ارشد روانشناسی بالینی دانشکده علوم پزشکی دانشگاه مرنند

K.ak.m1394@gmail.Com

چکیده

توطئه آسیب رساندن به بنیان خانواده ها، توطئه حذف شئون دینی از زندگی مردم، توطئه تخریب جایگاه معتمدان، اجتماعی توطئه سیاه نمایی و کشتن امید در قلب جوانان و توطئه بدبینی به نظام و حکومت. این توطئه ها و سبک انجام این اقدامات، اغلب با تحریف اخبار انجام می شود، دشمن تمام سرمایه گذاری را روی تحریف گذاشته است. تبیین در مقابل تحریف است. امام صادق (ع) درباره ی تحریف در واقعه عاشورا چنین میفرماید: "کل یتقرب الی الله" هرکسی سعی میکرد با کشتن پدرم به خدا نزدیک تر بشود. یعنی علت تنها ماندن امام حسین (ع) تحریف بوده است. تمام گفتار و عمل مولا امیرمؤمنان علی (ع) «جلوه های جهاد تبیین» بوده او که لبیک گویی اش به دعوت رسول الله از اعوان نوجوانی، جلوه جهاد تبیین برای بشریت و سران کفر و شرک بوده است. رهبر انقلاب اسلامی چهار ویژگی برای جهاد تبیین تعیین کرده اند. "اول اینکه فریضه است." یعنی مستحب نمی باشد که هر کس نخواست انجام ندهد. دوم اینکه "یک فریضه ی قطعی است." یعنی جای هیچ شک و تردیدی در آن نمی باشد. سوم ویژگی جهاد تبیین "فوری بودن فریضه است." یعنی جای هیچ تاخیر انداختنی نمی باشد. و چهارم این که "یک فریضه ی عینی می باشد." یعنی کفایی نیست که اگر دیگری انجام داد از گردن ما ساقط باشد. آنچه از این مقاله بر میاد این است که جهاد تبیین یک تکلیف واجب هر مسلمان است که در این خاک و بوم زیست می کند ولی انجام آن ملزوم به دانستن الزامات و شیوه هایی می باشد تا به شکست در مقابل تحریفات و توطیه دشمن نیانجامد. در مطالعه حاضر، برای گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه ای استفاده شده است که شامل مطالعه و فیش برداری از کتب و مقالات مرتبط و بررسی گزارش ها، مستندات، روش های اجرایی و مدارک می باشد.

واژه های کلیدی

جهاد تبیین، تحریف، اسلام، تکلیف، انقلاب اسلامی

زندگی مؤمن بدون جهاد نمیشود. جهاد یک حرکت مستمر در زندگی انسان مؤمن است.
إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ
الصَّادِقُونَ (حجرات: ۱۵).

مؤمنان تنها کسانی هستند که به خدا و رسولش ایمان آورده و دچار تردید نشدند و با اموال و جانهای خود در راه خدا جهاد کردند.
اینانند که (در ادعای ایمان) راستگویند.

"جَاهِدُوا" محدودیت زمانی ندارد زیرا باطل همواره وجود دارد. هر جایی که نغمه توحید بلند شود و عدالت مطرح شود، دشمنانی در آنجا
به وجود می آیند این سنت تاریخی است که از گذشته بوده و هست همانطور که قرآن کریم در جایی دیگر به پیامبر اکرم (ص) می
فرماید:

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينُ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرَفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ
وَلِتَصْغَى إِلَيْهِ أَفْئِدَةُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَلِيُقْتَرَفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ (انعام: ۱۱۲)

ای پیامبر اینان تنها در برابر تو به لجajt نپرداختند بلکه ما این گونه برای هر پیامبری، دشمنی از شیطانهای انس و جن قرار دادیم که
برخی از آنان حرف های دلپسند و فریبنده را به برخی دیگر مرموزانه القا میکنند البته اگر پروردگارت می خواست، چنین نمی کردند.
ولی سنت الهی بر آزادی انسانها می باشد، پس آنان را و آنچه به دروغ می سازند به خود واگذار!

بنابراین یکی از مهم ترین مسوولیت های پیامبر (ص) جهاد تبیین بر اساس حق و حقیقت است و از همین رو آن حضرت از خداوند
ماموریت می یابد به عنوان تبیین گر دین مبین اسلام علیه کافران باطل گرا به جهاد تبیین بپردازد. حال اگر کسی بخواهد بدان عمل
کند به نفع خویش عمل کرده و هر کسی نخواهد به خودش ضرر رسانیده و نمی توان مردم را زور و اجبار کرد تا به حقیقت برسند.
امیرمؤمنان در وصیت معروف خویش به امام حسن و امام حسین میفرمایند: «وَاللَّهِ فِي الْجِهَادِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَ السِّبِيلِ
اللَّهِ اللَّهُ (نهج البلاغه، نامه ۴۷). در جهاد مبدا جهاد در راه خدا را با مال و جان و زبان ترک کنید. منظور از جهاد زبانی، جهاد تبیین
است. براین اساس، یکی از جنبه های جهاد، جهاد تبیین است. جهاد تبیین دارای دو عنصر اساسی است:

الف) بصیرت نافذ و درک عمیق و کامل از حمله، خطر و نقشه اصلی دشمن و فریب دشمن را نخوردن

ب) شجاعت، صراحت قاطعیت و جسارت بیان و آمادگی برای ایثار آبرو، جان، مال فرزند و... در مقابله با دشمن.

بنابراین، جهاد تبیین دو الزام یا شرط مهم دارد: شرط علمی و شرط عملی. ابتدا باید خطر را دقیق و همه جانبه شناخت و درک درستی
از ابعاد حمله دشمن داشت که کجاها را هدف بمباران خود قرار داده است. ابزارها و شیوه های دشمن و اقتضانات و شرایط محیطی
مخاطبان مورد آماج را فهمید. سپس باید روحیه جهادی در تبیین معارف اسلامی و انقلابی و شبهه افکنی ها و تحریفات دشمن داشت.

آیت الله خامنه ای رهبر جمهوری اسلامی ایران «جهاد تبیین» را به معنای انجام دادن کار علمی و تحقیقی، حرف زدن و تبیین نمودن
برای مقابله با دشمن و از بین بردن وسوسه های او، دانسته است.

این اصطلاح، نخستین بار از سوی وی در اردیبهشت سال ۱۳۹۵ش مورد اشاره قرار گرفت. و در آذر سال ۱۴۰۰ش به تبیین آن
پرداخت. هرچند قبل از آن نیز، در مواردی به این موضوع اشاره نموده و معتقد است، با تبیین اندیشه اسلامی، مردم به لحاظ فکری قانع
شده و آنان را به حرکت در مسیر اهداف اسلامی، وا می دارد.

وی اصطلاح «جهاد روایت»، «حرکت تبیین»، «ترویج» و «روشنگری» را هم سو با اصطلاح «جهاد تبیین» می داند.

اهداف و ضرورت تحقیق

از سوی مقام معظم رهبری وظایف و رسالت سنگینی بر دوش آحاد مردم قرار دارد. گره زدن جهاد به تبیین یعنی امروز مهمترین راه
مبارزه با دشمنان انقلاب اسلامی و دین خدا، جهاد تبیین است و هنگامی که دو واژه جهاد و تبیین به یکدیگر گره میخورند چهارچوب
کلی وظایف همگانی و چراغ پیش روی جامعه اسلامی روشن ترمی شود. رهبر حکیم انقلاب با طرح موضوع جهاد تبیین رسالت بسیار مهم
تبیین دستاوردها و افشای توطئه ها و مکر رسانه های دشمنان انقلاب را عمومی کردند. در این فتوا، چند نکته بسیار مهم نهفته است وقتی
میفرمایند: جهاد، یعنی امری که در برابر دشمنان دین خدا انجام میشود و وظیفه شرعی همگان در حد بضاعت است و همه در این
عرصه مسئول هستند.

رهبر معظم انقلاب اعلام جهاد کرده اند پس خطری بزرگ در کمین بوده و دشمن از دریچه ای در حال رخنه است در این فرمایش بسیج همگانی راه نجات کشور تلقی و همه مکلف اند. این مشکل و این جنس حمله ترکیبی دشمن، بدون مشارکت همگانی قابل دفع نیست. اعلام جهاد یعنی به کمک همگانی نیاز است و از خرد و کلان، پیر و جوان، هر کسهر کاری از دستش بر میآید برای افشای نیرنگهای دشمن باید به صحنه آمده و در جهاد تبیین مشارکت نماید.

پیشینه تحقیق

«أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ الْجِهَادَ بَابٌ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ فَتَحَهُ اللَّهُ لِخَاصَّةٍ أَوْلِيَائِهِ وَهُوَ لِبَاسُ التَّقْوَى وَدَرْعُ اللَّهِ الْحَصِينَةُ وَجَنَّتُهُ الْوَيْقَةُ» (فیض الاسلام اصفهانی ۱۳۶۵، خطبه ۲۷)، «بی تردید جهاد دری است از درهای بهشت که خداوند به روی ویژگان از دوستانش برگزیده است، آری جهاد لباس برارنده پاکدامنی و پرهیزکاری، و زره امان بخش الهی و سپر محکم اوست.»

حضرت علی (ع) فرمودند: «فَمَنْ تَرَكَ رَغْبَةً عَنْهُ أَلْبَسَهُ اللَّهُ ثَوْبَ الدَّلِّ وَ شَمَلَهُ الْبَلَاءُ وَ دَبِثَ بِالصَّغَارِ وَ الْقَمَاءِ وَ ضَرَبَ عَلَى قَلْبِهِ بِالْإِسْهَابِ وَ أَدِيلَ الْحَقِّ مِنْهُ بِتَضْيِيعِ الْجِهَادِ وَ سِيمِ الْخَسَفِ وَ مَنَعَ النَّصْفِ» (فیض الاسلام اصفهانی ۱۳۶۵، خطبه ۲۷) آن کس که از جهاد بگریزد خداوند تن پوش ذلت بر او پوشاند و در طوفان فتنه و بلا سقوط کند و در زیر چکمه فلاکت خرد و زبون شود، و عقل خود را از دست دهد و به کیفر فرار از جبهه حق از او روی گرداند و سختی و مشقت بر او فرود آید و عدالت از او روی برتابد.

در مقاله «مشکلات اخلاقی تبلیغ دین دشواریهای اخلاقی تبلیغ دین و راه های برون رفت از آن تبیین شده است. نویسندگان، پس از بیان مهم ترین دشواری ها، راه برون رفت از آنها را شناسایی کرده و رعایت اصول و ارزشهای اخلاقی چون عفت، عدالت، احسان مخاطب شناسی، حفظ وحدت میان مذاهب اسلامی، پرهیز از فرقه گرایی و حزب گرایی، تکیه بر اصول مشترک و مردمی بودن را پیشنهاد داده اند (شکری و فقیهی، ۱۳۹۷).

در سالهای اخیر، عبارت «جهاد تبیین از اصطلاحات پرتکرار در کلام رهبر معظم انقلاب بوده است و از این رو صاحب نظران بسیاری در این باره سخن گفته اند. مقاله «جهاد تبیین در توضیح این مقوله و وظایف افراد در این زمینه نوشته شده است (صلح میرزایی، ۱۴۰۱).

جهاد

- کلمه «جهاد» از ریشه «جهد» به معنای تلاش توأم با رنج و زحمت میباشد. «جهاد» مصدر باب مفاعله به معنی بسیار تلاش کردن و نیز اسم به معنی «جنگ» است. جنگ را از آن رو «تلاش گویند که توأم با رنج است (ر.ک؛ قرشی، بی تا: ۷۸-۷۷) در شرع اسلام «جهاد» به معنی بذل جان و مال به طریق مخصوص برای جنگ با مشرکان یا افراد یاغی در راه اعتلای کلمه اسلام است (ر.ک؛ جبعی عاملی، بی تا: ۱۳۷۹).

جهاد در نهج البلاغه با مفاهیم حسی «باب» (درب محل وارد شدن به بهشت «لباس تقوی»، «درع» و «جَنَّة» سیر و حفاظ) مفهوم سازی شده است.

"والجهاد". معیار جهاد، شمشیر و میدان جهاد نیست. معیار جهاد همان چیزی است که امروز در زبان فارسی ما در کلمه "مبارزه" وجود دارد. پس جهاد یعنی "مبارزه". (رهبر معظم انقلاب، ۱۴۰۰)

بدین ترتیب این کلمه با دو حوزه سرو کار دارد یک طرف قلمروی حسی و لفظی جنگ و تمام متعلقات آن است و طرف دیگر حوزه معنایی و الگوی فرهنگی آن به مثابه تکلیفی دینی که موجب حفظ زندگی مسلمانان گسترش دین اسلام تحکیم پایه های حکومت اسلامی رستگاری فرد مسلمان ثواب و... میشود.

درواقع یکی از جهاد ها جهاد فکری است. چون دشمن ممکن است ما را غافل کند، فکر ما را منحرف سازد و دچار خطا و اشتباهمان گرداند. هرکس که در راه روشننگری فکر مردم، تلاشی بکند، از انحرافی جلوگیری نماید و مانع سو فهمی شود، از آنجا که در مقابله با دشمن است، این عمل او "جهاد" نامیده میشود.

ارکان تحقق جهاد

"جهاد یعنی جد و جهد همراه با زحمت و چالش با موانع. هر تحرکی اسمش جهاد نیست. جهاد دو خصوصیت اساسی دارد یکی این است که بداند یک حرکت خصمانه و غرض آلود دارد انجام میگیرد. جهت دومی استمرار و همه جانبگی است، هوشمندانه بودن است. مخلصانه بودن است. بر فرض مثال جهاد اقتصادی یعنی حرکت مستمر همه جانبه ی هدفدار ملت ایران با نیت خنثی کردن و عقیم کردن تلاش خصم آلود دشمن." (رهبر انقلاب اسلامی، ۱۹ بهمن ۱۴۰۰)

در حکمت ۳۱ نهج البلاغه برای جهاد ارکانی ذکر شده است. حضرت در این حکمت، جهاد را یکی از پایه های ایمان معرفی فرموده اند و در ادامه به چهار رکن جهاد و آثار آنها پرداخته اند. الْجِهَادُ مِنْهَا عَلَى أَرْبَعٍ شُعَبٍ عَلَى الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ الصَّدَقِ فِي الْمَوَاطِنِ وَ شَتَانِ الْفَاسِقِينَ فَمَنْ أَمَرَ بِالْمَعْرُوفِ شَدَّ ظُهُورَ الْمُؤْمِنِينَ وَ مَنْ نَهَى عَنِ الْمُنْكَرِ أَرْغَمَ أَنْفُ الْكَافِرِينَ وَ مَنْ صَدَّقَ فِي الْمَوَاطِنِ قَضَى مَا عَلَيْهِ

امیر المومنین علی (ع) میفرماید: جهاد چهار شعبه دارد: امر به معروف، نهی از منکر و راست گویی و صداقت در مواضع؛ یعنی انسان در مواضع سیاسی و اجتماعی صداقت داشته باشد. صدق در مواضع خودش جهاد است. "من المومنین رجال صدقوا ما عاهدوا الله عليه" (احزاب آیه ۲۳)

یکی دیگر از شعبه های جهاد، "و شنی الفاسقین" است؛ یعنی جدا شدن از جریان فسق و کفر؛ وَ مَنْ شَنِى الْفَاسِقِينَ وَ غَضِبَ لِلَّهِ غَضِبَ اللَّهُ لَهُ وَ أَرْضَاهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ شما به خاطر خدا خشم بگیرید، خدا هم به خاطر شما خشم میگیرد" میدانهای مختلف جهاد

جهاد یعنی مبارزه برای یک هدف والا و مقدس در برابر دشمن میدان سیاست میدان علم میدان اخلاق و میدان حضور در نبرد های مسلحانه رایج جهانی است. (رهبر انقلاب اسلامی، ۱۳۷۳)

مفهوم شناسی

ترکیب دو واژه «جهاد» و «تبیین» از سوی رهبر معظم انقلاب، به صورت توأمان به معنای تلاش جهت مقابله با اهداف دشمن، جهت غبار آلوده کردن ذهن جوانان و عموم مردم است. چراکه واژه «جهاد» عبارت است از مبارزه و تلاش و کوشش در راه پیشبرد هدفی که با درگیری با دشمن همراه است. بر این اساس هر تلاش و کوششی جهاد نخواهد بود. زیرا از شرایط اصلی جهاد، مقابله با حرکت خصمانه و غرض آلود دشمن است.

واژه «تبیین» به معنای روشنگری، بیان منطقی، مستدل و دور از هیاهو و جنجال است. زیرا مساله «تبیین» و بیان حقیقت، از عمده اهداف انبیاء الهی بوده است. چراکه عدم شناخت حقیقت، عامل مهم گمراهی انسان است. به همین جهت بایستی حقیقت را آشکار کرده و گره های ذهنی را باز نمود. بر این اساس جهاد فکری نیز از انواع جهاد بوده و باید دشمنی را که ممکن است از طریق انحراف فکر و اندیشه ها، انسان را در ورطه ی خطا و اشتباه انداخته و عنصر جوان و عموم مردم را غافل نماید؛ از آن جلوگیری نمود.

چپستی و چرایی جهاد تبیین

معنای ظاهری و لغوی آن یعنی «بیان کردن» است؛ تبیین در اصطلاح فلسفی، پاسخی است که تبیین کننده به پرسش از «چرایی نظریه» می دهد. در نگرش و خوانش فلسفی، معرفت به یک نظریه دو نوع متفاوت توصیفی و تبیینی دارد. معرفت توصیفی، معرفت به «چه» (knowing that) است و معرفت تبیینی، معرفت به «چرایی» (knowing why). اگر به «چه» پاسخ داده شود، آن را توجیه (justification) کرده ایم که نتیجه آن «دانستن» است و اگر به «چرایی» پاسخ داده شود، آن را تبیین (explanation) کرده ایم که نتیجه آن «فهمیدن» است. پس تبیین با بیان کردن صرف یا همان توصیف متفاوت است. تبیین با استدلال و بیان علت همراه است.

اصطلاح جهاد تبیین از این بخش از وصیت نامه امام علی (ع) «اللَّهُ اللَّهُ فِي الْجِهَادِ بِأَمْوَالِكُمْ وَ أَنْفُسِكُمْ وَ أَلْسِنَتِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» خدا را خدا را، که در جهاد با مال و جان و زبان خویش در راه خداوند کوتاهی نکنید. (مکارم شیرازی، پیام امام امیرالمؤمنین (ع)، ۱۳۸۶ ش، ج ۱۰، ص ۲۷۹).

مصادیق جهاد تبیین در قرآن و نهج البلاغه

خطبه ۵۰ نهج البلاغه

حضرت علی علیه السلام در خطبه ۵۰ نهج البلاغه، به موضوع جهاد تبیین به بهترین شکل پرداخته است: "إِنَّمَا بَدْءُ وَقْعِ الْفَتَنِ أَهْوَاءُ تَتَّبَعُ وَ أَحْكَامُ تُبْتَدَعُ، يُخَالَفُ فِيهَا كِتَابُ اللَّهِ وَ يَتَوَلَّى عَلَيْهَا رِجَالٌ رَجَالًا عَلَى غَيْرِ دِينِ اللَّهِ. فَلَوْ أَنَّ الْبَاطِلَ خَلَصَ مِنْ مِزَاجِ الْحَقِّ لَمْ يَخَفْ عَلَى الْمُتَرَادِينَ، وَ لَوْ أَنَّ الْحَقَّ خَلَصَ مِنْ لُبْسِ الْبَاطِلِ انْقَطَعَتْ عَنْهُ أَلْسُنُ الْمُعَانِدِينَ، وَ لَكِنْ يُؤْخَذُ مِنْ هَذَا ضِعْثٌ وَ مِنْ هَذَا ضِعْثٌ فَيَمْرُجَانِ، فَهَذَاكَ يَسْتَوْلِي الشَّيْطَانُ عَلَى أَوْلِيَائِهِ وَ يَنْجُو الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ الْحُسْنَى".

از دلایل اینکه انسان ها را گم می کنند، رفتن به سوی هوای نفس است، دیگران از آنجاکه می خواهند به خواسته های پلید خود برسند فضا را به هم می ریزند و تاریک می کنند، ذهن ها را مشوش می کنند، شبهه افکنی و شبهه زایی می کنند، ما هر سال در هیأت ها با تعدادی

شبهه مواجه می‌شویم که به خصوص متوجه نسل جوان است و این ممکن است زمینه لغزندگی و از دست رفتگی را فراهم کند. ممکن است گاهی ما این ریزش‌ها را نبینیم که کسانی سال گذشته در هیأت بودند اما امسال نیستند و دلیل آن همین اُهوَاءُ تَتَّبِعُ وَ أَحْكَامٌ تُبْتَدَعُ است. این برساخت‌ها، این دروغ‌هایی است که دیگران طرح می‌کنند و پشت آن هم هواوهوس‌ها و خواسته‌های پلیدی است که دارند.

"يُخَالَفُ فِيهَا كِتَابَ اللَّهِ وَ يَتَوَلَّى عَلَيْهَا رَجَالٌ رَجَالًا عَلَى غَيْرِ دِينِ اللَّهِ".

زمینه این تاریک کردن و شبهه‌افکنی و مه‌آلود کردن فضا این است که جوانان به چیزی غیر از دین پناه ببرند و در مسیر غیر حق قرار گیرند. فُلُوْا أَنَّ الْبَاطِلَ خَلَصَ مِنْ مِزَاجِ الْحَقِّ همه کسانی که در مقابل حق قرار می‌گیرند، کمی از حق را می‌گیرند؛ اما پشت حق پنهان می‌شوند تا باطل خودشان را مطرح کنند.

گاهی شاهد هستیم، افرادی برای رسیدن به اهداف پلید و ناپاک خود، شعارهای بسیار زیبا همچون دفاع از حقوق بشر، آزادی، روشنگری و ایجاد «فضای باز» را سر می‌دهند، اما پشت این شعارهای زیبا پنهان می‌شوند، تا به هدف خود برسند.

امیرالمؤمنین(ع) در نامه ۴۷ نهج البلاغه

امیرالمؤمنین(ع) در نامه ۴۷ نهج البلاغه که وصیتنامه اخلاقی حضرت هست به سه نوع عملیاتی جهاد اشاره فرموده اند : جهاد مالی(بأموالکم)، جهاد جانی(و أنفسکم)و جهاد تبیین(و ألسنتکم)و این وصیتنامه منحصر به فرزندان و خانواده امام نشده که بگوییم به زمان خاصی مربوط و منحصر می‌شود، بلکه فرموده (وَمَنْ بَلَغَهُ كِتَابِي) به هرکس که این نامه می‌رسد، لازم است به این وصیتنامه پایبند باشد.

امیرالمؤمنین(ع)در فرازی از خطبه ۲۷

حضرت امیرالمؤمنین(ع)در فرازی از خطبه ۲۷ می‌فرماید: فَمَنْ تَرَكَهُ (الجهاد) رَغْبَةً عَنْهُ أَلْبَسَهُ اللَّهُ ثُوبَ الذُّلِّ وَ شَمْلَةَ الْبَلَاءِ وَ دَيْثَ الْبُصَاغِ وَالْقَمَاءِ وَ ضَرْبَ عَلَى قَلْبِهِ بِالْإِسْهَابِ وَ أَدِيلَ الْحَقِّ مِنْهُ بِتَضْيِيعِ الْجِهَادِ وَ سِيمَ الْخُسْفِ وَ مَنَعَ النَّصْفِ، هر کس از سر بی میلی جهاد را ترک کند، خدا جامه ذلت را بر اندامش می‌پوشاند و در گرفتاریش بیچید، از درون به خود کم بینی و بلاهت آلوده شود و پرده ای از کم اندیشی و پرگویی بر قلبش فرود آید و به کیفر تباه کردن جهاد، حق از او روی بگرداند، به سختی و رنج گرفتار شود و از عدل و انصاف محروم بماند.

حضرت علی(ع) در خطبه ۳۸ این گونه به ضرورت به تبیین اصل شبهه می‌پردازند: شبهه را به این خاطر شبهه می‌گویند که شبهه حق است. اما چراغ اولیای خدا در امور شبه‌ناک یقین، و راهنمایشان راه هدایت است. ولی دعوت‌کننده دشمنان خدا در مسیر شبهه، ضلالت است و راهنماشان کور دلی است نه ترس از مرگ علت نجات است و نه عشق به بقا عامل جاودانگی است.

نیکوترین تبیین در سخن حضرت علی(ع) در شناساندن دشمن خدا، ابلیس ملعون با اقتباس و استشهاد به آیه ۳۹ سوره مبارکه حجر «قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ، فرمود: بندگان خدا، از دشمن خدا حذر کنید، مباد آنکه شما را به درد خود مبتلا کند و با ندایش شما را به حرکت آورد، و با ارتش سواره و پیاده‌اش بر شما بتازد. به جان خودم سوگند که تیری سهمناک علیه شما به کمان گذاشته و کمان را با شدت هر چه تمام‌تر کشیده و از مکانی نزدیک به شما تیر انداخته و گفته: «پروردگارا، برای آنکه مرا اغوا کردی، زر و زینت دنیا را در زمین در برابر دیده آنان جلوه می‌دهم و همه را به ضلالت دچار می‌نمایم».

قدم‌های مهم جهاد تبیین:

اولین قدم: در میدان حضور داشتن و دشمن‌شناسی است.

وقتی می‌خواهید وارد این میدان شوید، اولین مسئله این است که باید رزم و شیوه برخورد با دشمن را بدانید، ممکن است در جنگ امروز در جهاد تبیین هیچ سلاحی احساس نشود، هیچ خنجری به‌ظاهر حلقومی را قطع نکند، اما امروز شما، حلقوم فرهنگی ما را مورد هدف قرار داده‌اند، خولی‌ها و شبت ابن ربیع‌ها در میدان هستند. پس در جهاد تبیین اولین مسئله، در میدان حضور داشتن و شناخت دشمن است.

دومین قدم: باید رزم و شیوه برخورد با دشمن را بدانیم.

"أَلَا وَ إِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ جَمَعَ حِزْبَهُ وَ اسْتَجَلَبَ خَيْلَهُ وَ رَجَلَهُ"

اول باید دشمن را بشناسیم و دوم رزم بلد باشیم. یعنی باید شیوه مقابله با دشمن را بدانیم که چه سلاحی به کار می‌برد ما هم از همان امکانات علیه او استفاده کنیم.

سومین قدم: تمرین کافی داشتن.

باید بدانیم که چگونه وارد میدان شویم و با کدام امکانات و ظرفیت‌ها، در میدان حضور داشته باشیم، در میدان جنگ است که شناخته می‌شویم

چهارمین قدم: فهم مسیر و نقشه دشمن

چهارمین قدم این است که بدانیم دشمن از کجا به ما حمله می‌کند، مسیر حرکت او را بدانیم. ملزومات جهاد تبیین:

آیت‌الله خامنه‌ای تبیین و روشنگری را همراه با رعایت اخلاق و ادب اسلامی لازم دانسته، و دوری جُستن از بدزبانی و بدگویی را ضروری می‌داند. او با استناد به بخشی از خطبه ۲۰۶ نهج البلاغه، تبیین‌کنندگان را به دوری کردن از غیبت و تهمت توصیه نموده و معتقد است روشنگری‌ها به‌دور از «قول به غیر علم»، (مانند دروغ) باشد. به اعتقاد وی، رعایت اخلاق و ادب اسلامی در نوشته‌ها نیز امری لازم است، که مطبوعات و رسانه‌ها باید از اختلافات جزئی و غیر اصولی پرهیز نموده و به شایعه‌سازی‌ها، نپردازند. اهمیت و جایگاه تبیین

جهاد تبیین به معنی روشنگری از روی کار علمی و تحقیقی، به‌منظور مقابله با دشمن و وسوسه‌های او دانسته شده است. نخستین بار، این اصطلاح را آیت‌الله خامنه‌ای رهبر جمهوری اسلامی ایران در اردیبهشت سال ۱۳۹۵ ش، به کار برد و در آخر سال ۱۴۰۰ ش به تبیین و بررسی آن پرداخت. وی معتقد است این اصطلاح از وصیت‌نامه امامعلی (ع) به حسنین (ع) گرفته شده است؛ که در صورت محقق شدن، آثاری مانند «جلوگیری از تحریف»، «حفظ پشتوانه اجتماعی» و «از بین رفتن مشکلات» دارد.

رهبر جمهوری اسلامی ایران، ضمن اشاره به موضوعات نیازمند تبیین واقعی، معتقد است، تبیین این موضوع‌ها باید به‌شیوه‌ی الگوهایی مانند پیامبران الهی و امامان شیعه که از پیشگامان جهاد تبیین بوده‌اند صورت پذیرد؛ تا اخلاق و ادب اسلامی در آن رعایت شود. آثار و ثمرات جهاد تبیین:

تبیین به‌صورت مجاهدانه اگر در بستر فکر و اندیشه‌ی اسلامی و رعایت شرایط، شاخصه‌ها و مؤلفه‌های آن صورت پذیرد آثاری ژرف در عرصه‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و ... به‌دنبال خواهد داشت. یکی از آثار جهاد تبیین، «جلوگیری از تحریف» (تحریف حقایق تاریخی مانند تطهیر پهلوی) است. «ایجاد گفتمان» (یعنی شکل‌گیری فکر رایج بین مردم و مطالبه‌ی عمومی آنها) و «حفظ پشتوانه اجتماعی» (حفظ حضور مردم در صحنه‌های اجتماعی) از جمله آثار آن است و همینطور «از بین رفتن مشکلات» (رفع مشکلات و سختی‌ها توسط مردم، در صورت تبیین درست، منطقی و در زمان مناسب از سوی روشنفکران، علما و اهل فرهنگ و ادب) نیز با جهاد تبیین امکان پذیر است.

زیرا آن حضرت (صلوات‌الله‌علیه) در این خصوص می‌فرماید: «مَنْ نَامَ لَمْ يَنْمَ عَنْهُ، آن‌که به خواب رود، (بداند که) دشمن او خوابیده است». بر این اساس جهت حفظ پشتیبانی‌های مردمی بایستی روشنفکران، نویسندگان، شاعران علمای دین - که وظیفه‌ی سنگین‌تری دارند - این مهم را برای مردم تبیین کنند که در کجای راه قرار دارند و ایشان را آگاه و با بصیرت نگه دارند.

جهاد تبیین شرط لازم بر جهاد کبیر

بر اساس مبانی قرآنی جهاد تبیین شرط لازم برای «جهاد کبیر» است. «فَلَا تُطِيعُ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا» (فرقان: ۵۲). جهاد کبیر هم یکی از انواع جهاد و از دستورهای مهم خداوند به پیامبر است این آیه در مکه نازل شده است و جنگ نظامی علیه پیامبر و مسلمانان مطرح نبود، بلکه دشمنان و کافران در مکه پس از به قدرت رسیدن مسلمانان، به طرق مختلف به دنبال آن بودند که پیامبر خدا و مسلمانان را به تبعیت از خود وادار کنند. در چنین فضا و شرایطی بود که خداوند دستور جنگ نظامی نمیدهند، بلکه به پیامبر عظیم الشان اسلام به‌طور مکرر توصیه و امر میشود: «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَ لَا تُطِيعُ الْكَافِرِينَ» احزاب (۱) یعنی در برابر همه فشارها مانع تراشی‌ها تهدیدها و تطمیع و نیرنگ‌ها در میدانهای مختلف سیاست، اقتصاد، فرهنگ، هنر و سایر میدانها مقاومت کن و از دشمن تبعیت نکن. در ادامه همین آیات است که خداوند به پیامبر میدهد بنابراین از کافران در هیچ زمینه‌ای اطاعت مکن و به وسیله قرآن با آنها جهاد بزرگی بنما. جهاد تبیین از این جهت در زمره جهاد کبیر است که مؤمنین در عدم تبعیت از اهل باطل و دشمنان باید دشمن را بشناسند

نقش او را بفهمند و سپس از تبعیت دشمن سر باز زنند. وقتی دشمنان اسلام و انقلاب در تلاشند نظام اسلامی و مردم که مایهٔ اقتدار آن است را تهی کنند و وادار به تسلیم و تبعیت از آنها نمایند، جهاد کبیر لازم می آید. با این وصف در شرایط کنونی با تهاجم ترکیبی روبه رو هستیم و لازمه تهاجم ترکیبی جهاد ترکیبی است. چنان که رهبر معظم انقلاب فرمودند: دشمن امروز به یک تهاجم ترکیبی دست زده است؛ تهاجم دشمن یک تهاجم ترکیبی است... ما هم در مقابل بایستی حرکتمان حرکت ترکیبی باشد؛ از همه جهت بایستی تلاش کنیم.»

براساس مبانی قرآنی هرگاه حق بایست باطل به طور طبیعی، به خود می لرزد، تضعیف میشود و قدرت اثرگذاری اش از بین می رود. جاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِي الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ (سبأ: ۴۹)؛ حق آمد! و باطل کاری از آن ساخته نیست و نمیتواند آغازگر چیزی باشد و نه تجدید کننده آن عبارت «مَا يُبْدِي» یعنی شروع نمیکند.

نقش جدیدی ایفاء نمیکند. «مَا يُعِيدُ» یعنی از سر نمی گیرد. دوباره انجام نمیدهد. نقش قدیم خودش را بازی نمی کند. در مجموع مراد از «مَا يُبْدِي الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ» یعنی نقش بر آب بودن همه نقشهای باطل است. این سنت الهی است که با حضور حق باطل نمی تواند عرض اندام کند بنابراین اگر گفته شود چرا حق هست اما باطل همچنان جولان میدهد و بیرون نرفته است، به طرفداران حق بر می گردد که به درستی به حق عمل نکردند. حق را نشاخشند درست نفهمیدند و حکیمانه تبیین نکردند. نتیجه می گیریم که اگر جبهه حق به موقع و به درستی در میدان تهاجم ترکیبی حضور فعال داشته باشد از نظر رهبر معظم انقلاب این حرکت تبیین خنثی کننده توطئه دشمن است. در تهاجم ترکیبی که ابزارهای رسانه ای در کانون آن قرار دارد و با جنگ شناختی جنگ روایتها و جنگ روانی ذهن و قلب جامعه را هدف قرار داده است باید تبیین درست و اقناعی اساس مقابله با آن باشد. به تعبیر رهبر معظم انقلاب: «ما با ذهن ها مواجهیم، با دلها مواجهیم؛ باید دلها قانع بشود. اگر دلها قانع نشد، بدنها به راه نمی افتد جسمها به کار نمی افتد؛ این فرق بین تفکر اسلامی و تفکرات غیر اسلامی است.»

بنابراین مهمترین جهاد در جهاد ترکیبی "جهاد تبیین" است. لازمه اثر بخشی جهاد تبیین جبهه ای عمل کردن و شناخت دقیق مختصات دشمن در تهاجم ترکیبی و رعایت همه قواعد شرایط جدید جنگ ترکیبی با محوریت ابزار رسانه و ظرایف آن است. همچنین جهاد تبیین کارآمد مستلزم اقدام ترکیبی است همان طور که دشمن به صورت ترکیبی از همه عناصر قدرت رسانه و بازیگران و تکنیکهای آن استفاده میکند در جهاد تبیین نیز می بایست، جبهه انقلاب از همه ظرفیتهای و امکانات و استعدادها استفاده کند و با بهره گیری از تمام اصول و قواعد جنگ رسانه ای و شناختی به مصاف تهاجم ترکیبی برود.

در جهاد تبیین ترکیبی لازم است از دفاع و هجوم یا آفند و پدافند به تناسب بهره گرفته شود رهبر معظم انقلاب می فرمایند: "البته دفاع باید بکنیم اما همیشه در موضع دفاعی نمی توانیم بمانیم؛ این را باید توجه داشت. اینکه من میگویم باید دفاع کنیم خب دفاع یک کار لازم است اما همیشه نمی شود در موضع دفاعی ماند؛ دشمن تهاجم میکند ما هم باید تهاجم داشته باشیم؛ در زمینه های مختلف، هم در زمینه های رسانه ای، هم در زمینه های اقتصادی، هم در زمینه های امنیتی.

در جهاد تبیین جهادگران باید به صورت فردی و جمعی آموزشهای لازم نسبت به جنگ ترکیبی که کانون آن ابزارهای رسانه ای است را ببینند ابتدا باید ماهیت جنگ ترکیبی را به خوبی شناخت، متناسب با آن تکنیکهای لازم را آموزش دید. شناخت میدان جنگ نیز از ضروریات است مهم ترین کارکرد دشمن در تهاجم ترکیبی و جبهه ای موج سواری بر ضعف و آسیب، مواضع و سخنان ناپخته یا عمل غیر معقول یک مسئول اتخاذ سیاست اشتباهی است که براساس آن هجمه به اهداف راهبردی نظام وارد می شود بنابراین در جهاد تبیین برای خنثی سازی تهاجم ترکیبی دشمن، ضمن تبیین حقایق نظام و واقعیتهای جامعه و جداسازی آنها از بیراهه ها و انحرافها و پاسخ متقن و به هنگام شبهه افکنی ها و تحریفها باید، ضعفها را برطرف کرد ضعفهایی که مشاهده میشود به طرق مختلف برای رفع آن کوشید و همواره باید خود و دیگران را از موضعی که ممکن است مورد سوء استفاده دشمن قرار گیرد، پرهیز داد براین پایه تبیین باید به دور از جنجال و هیاهو باشد و با بیان بلیغ و مستدل تبیین شود به گونه ای که به جان و دل بنشیند.

در تهاجم نرم و جنگ روانی یکی از شگردهای دشمن عصبانی کردن مدافعان و جهادگران تبیین است و با بهانه قرار دادن آن عملیات تهاجمی خود را عمق و اثر بخش نماید. از اینرو، لازمه جهاد تبیین داشتن سعه صدر و تَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ» زبان رها شدن تبیین

بیشترین چیزی که روی ذهن جوان اثر میکند دو عامل است: یکی تبلیغات گوناگون دشمن است؛ تبلیغاتی که جوان را نسبت به حقایق مقدس اسلامی و حقایقی که در انقلاب به عنوان مسلمات و پایه ها و ستونهای اصلی اعتقاد شناخته شده سست و بی تفاوت کند. و عامل دوم، عدم تبیین و دفاع صحیح از این حقایق و اصول است. که تأثیر عامل دوم، کمتر از عامل اول نمی باشد؛ چون در نظام جمهوری اسلامی، به طور صریح و علنی علیه اسلام و اصول اسلامی و مبانی اسلامی و معارف اسلامی کمتر تبلیغ میشود و میدان برای تبلیغ وسیع باز نیست؛ بنابراین تبلیغ دشمن فقط سطح معینی را میپوشاند؛ در حالی که عامل دوم، دیگر حد و اندازه ای ندارد.

روش شیوه های جهاد تبیین

یکی از مهم ترین عناصر در تبیین، اتخاذ بهترین و مناسب ترین راهکار و روش از جهت مخاطب، شرایط و زمان و مکان است. رهبر معظم انقلاب با تأکید بر اهمیت فضای مجازی جهت تنویر اذهان عمومی اهمیت فضای حقیقی و ارتباط شفاهی یا مکتوب را نیز در موارد متعددی گوشزد فرموده اند.

خداوند در آیه ی مبارکه ی «أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ» سوره نحل بخش از آیه ۱۲۵ ترجمه: "با حکمت و اندرز نیکو به راه پروردگار دعوت کن". روش را بیان فرموده است.

روش سخن حکمت آمیز: یعنی سخن محکم، سخن غیر مشتبه، سخن غیر موهون و غیر ضعیف. حکمت همه ی اینها را دارد. سخن حکیم است، یعنی هم حکمت آمیز است هم مستحکم است، هم در مقابل متشابه است؛ بالحکمة و الموعظة الحسنه و جادلهم بالتی هی احسن". (آیه ۱۲۵، سوره نحل).

شیوه هایی چون مراجعه به مخاطب، استفاده از راه های متنوع و غیر مستقیم، تشکیل اجتماعات، تشکیل هیئتهای اندیشه ورز، حلقه های معرفتی و استفاده ی مناسب از محصولات چندرسانه ای و مجازی در این زمان و عصر حاضر مورد تأکید رهبری می باشد. موضوعات نیازمند تبیین:

دستاوردها و کارآمدی نظام، ظرفیت های گوناگون کشور، تاریخ دوران مشروطه، خطر نفوذ اندیشه، مقاومت، سبک زندگی اسلامی، حفظ وحدت، حقوق زن، خانواده و فرزندآوری، حجاب، ارزش معلم، ایثارگری در دفاع مقدس، سیره شهدا، آیام الله، آرمانهای انقلاب اسلامی ایران، ارزش کار و کارگر، حاکمیت دین.

نتیجه گیری

توسعه هر چه بهتر روابط صحیح اجتماعی افراد یک جامعه، بستگی به تدوین و ارایه تربیت اجتماعی بر پایه فرهنگ، عقاید، اهداف و سیاست های تربیتی آن جامعه دارد. از آنجا که فرهنگ جامعه ما فرهنگ اسلام است، بر پیروان این مکتب، خصوصاً مسولان تعلیم و تربیت جامعه لازم است در مرحله اول به تبیین و تشریح قواعد موجود در تربیت اجتماعی مطلوب و منطبق بر موازین اسلامی اقدام کنند. ۹۸ درصد خطبه های نهج البلاغه در دوره حکومت ۴ سال و ۹ ماه امام علی (ع) ایراد شده است؛ یعنی در مواجهه با ناهنجاری های باقیمانده از قبل و جریان ستیز دشمنان داخلی در شکل ناکثین، قاسطین و مارقین، در نهایت، خطبه ها در بحبوحه آن جنگ ها ایراد شده اند؛ لذا عموماً خطبه ها رویکرد «جهاد تبیینی» داشته و بیشتر ناظر توضیح و افشای اهداف، انگیزه ها و جریان مخالفان و دشمنان داخلی و خارجی است.

خطبه سوم در نهج البلاغه خطبه ششقیه: بیان تاریخ چگونگی روی کار آمدن خلفای ثلاث و صبر امام و بیعت مردم با حضرت بعد خلیفه سوم. خطبه ۱۹۲ بنام قاصعه که تبیین چهره منحوس شیطان و شکستن کمر شیطان در آن اتفاق افتاد و خطبه منافقان به شماره ۱۹۴ در مقام تبیین چهره دورویان و منافقین. نامه ۵۳ مشهور به عهدنامه امام به مالک اشتر که حین اعزام به امارت مصر و نامه ۶۲ که از طریق مالک برای مردم مصر ارسال شد و شرایط و اوضاع دشمنان و موقعیت مصر و همراهی با مالک را بیان فرمودند.

در نهج البلاغه از ۷۹ نامه، بیش از ۴۰ نامه به عمال و امیران و بیش از ۱۷ نامه به معاویه و قریب ۱۵ نامه به مردم شهرها و جمعی از فرماندهان و یا دشمنان نگارش یافته اند که همه از سویه جهاد تبیینی برخوردارند. امر به معروف و نهی از منکر از ارکان بارز جهاد لسانی و به تعبیر رهبر معظم انقلاب، جهاد تبیین است. اولاً: در مقام الگو دهی، مجاهدان این راه باید برای مردم جامعه امروز، خصوصاً جوانان و نوجوانان معرفی شوند که از انبیاء و ائمه طاهرین گرفته تا شهدای امروز امر به معروف و نهی از منکر، متأسفانه در معرفی مجاهدان راه تبیین کم کاری شده است. ثانیاً: باید در مسیر تحقق نظریه پربرکت مقام معظم رهبری، جهادگران تبیینی؛ اعم از: طلباء، معلمان، اساتید، مربیان، هنرمندان، مدآحان، بسیجیان و متدینین توانمند، شناسایی شوند و آموزش های لازم را سپری کنند تا با آگاهی کافی از

اصول، ارکان، شاخصه ها، راهکارها و شیوه‌های اجرایی جهاد تبیین، منویات راهگشای رهبری عظیم الشان را در جامعه پیاده سازی کنند. ثالثاً: باید معارف معروف و منکر برای اقشار مختلف جامعه تبیین شود.

ترویج و تبیین جایگاه معلم در بین مردم، به جهت نقش داشتن او در تربیت «نیروی انسانی تراز جمهوری اسلامی ایران»، از کارهای اساسی و لازم است. "هیچ دستگاهی مهم تر از آموزش و پرورش نیست. این بدان معنا است که برای آموزش و پرورش هر چه سرمایه گذاری مادی و معنوی و انسانی بشود، جا دارد. آموزش و پرورش منبع حیات برای جامعه است؛ هم برای امروز جامعه و هم برای فردای جامعه." (بیانات رهبری، ۱۳۹۰)

تبیین سند تحول برای مدیران، کارکنان و معلمان؛ برنامه ریزی برای این که بدنه ی آموزش و پرورش کشور با سند حول بنیادین آشنا بشوند؛ مطالبات این سند را بدانند که چیست؟

حضور فعال کارکنان آموزش و پرورش در هیئت های اندیشه ورز و تشکل های بسیج فرهنگیان و تشکیل جلسات هم اندیشی و حلقه های صالحین جهت ارتقای سواد رسانه ای فرهنگیان و یادگیری شیوه های تبیین برای جهاد در دغدغه مند ترین مسایل روز همچون روشنگری در مسایل حجاب و مسایل امر به معروف و قوانین جمهوری اسلامی.

تمام گفتار و عمل مولا امیرمؤمنان علی (ع) «جلوه های جهاد تبیین» بوده او که لبیک گویی اش به دعوت رسول الله از اعوان نوجوانی، جلوه جهاد تبیین برای بشریت و سران کفر و شرک بوده است؛ در دفاع از پیامبر، در قبال اذیت های دشمنان نسبت به رسول الله در مکه، در هجرت رسول الله به مدینه و به جای حضرت در بسترش خوابیدن، شرکت در جنگ های بدر و احد و خیبر و خندق او که: «ضربه علی یوم الخندق افضل من عبادة الثقلین» شد، سکوت قریب ۲۵ ساله و پذیرش حکومت بعد آن سکوت طولانی و تحمل جنگ ناکثین، قاسطین و مارقین، تجلیات و تابلوهای برجسته «جهاد تبیین» امیر بیان هستند.

منابع

۱. قرآن کریم

۲. نهج البلاغه

۳. جهاد تبیین؛ سخنرانی امام خامنه ای در دیدار با ارگان های مختلف دولت جمهوری اسلامی

۴. بیانات رهبری در دیدار با فرهنگیان آموزش و پرورش، ۱۳۴۰

۵. بیانات امام خامنه ای دانهظه در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین ، ۳/۳/۱۳۹۵